

Олексій Онищенко,

акад. НАН України, д. філос.н., проф., Генеральний директор НБУВ

Любов Дубровіна,

д. і. п., проф., директор Інституту рукопису НБУВ

Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського в 1918-1998 рр.: основні етапи розвитку

У статті коротко висвітлено основні етапи діяльності НБУВ, починаючи від заснування до сучасності, тісно пов'язаних із соціально-політичним розвитком України.

З нових об'єктивних позицій подається періодизація історії Бібліотеки, характеризується її діяльність у галузі комплектування, формування фонду, розвитку каталогів, обслуговування читачів, популяризації фондів, науково-дослідна та науково-методична робота. Простежуються зміни структури та основних функцій у різні періоди. Обґрунтовується закономірність повернення Бібліотеці статусу національної.

Національну бібліотеку України імені В.І.Вернадського (НБУВ) було засновано в 1918 р. як Національну бібліотеку Української Держави. Впродовж свого існування (1918-1998) вона як державна інституція і складова частина Академії наук неодноразово видозмінювала свої функції, напрями діяльності та назви: Національна бібліотека України в м. Києві при Українській Академії наук (1919); Всенародна (Національна) Бібліотека України при Всеукраїнській Академії наук у м. Києві (1919-1920); Всенародна Бібліотека України в Києві (1920-1934); Державна бібліотека ВУАН (1934-1936); Бібліотека Академії наук УРСР (1936-1948); Державна публічна бібліотека УРСР (1948-1965); Центральна наукова бібліотека Академії наук УРСР (1965-1988); Центральна наукова бібліотека Академії наук УРСР ім. В.І.Вернадського (1988-1996).

З 1996 р. Бібліотека повертає початковий статус національної бібліотеки і за Указом Президента України Леоніда Кучми іменується: Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського. Її історія тісно пов'язана з основними етапами розвитку України в післяреволюційний період і тією роллю, яка визначалася владними структурами для бібліотек взагалі та наукових і державних бібліотек України зокрема.

Водночас головні етапи невіддільні від тенденцій внутрішнього розвитку функцій та змісту діяльності Бібліотеки як окремої інституції, котрій притаманний саморозвиток, визначений необхідністю опрацювання та організації фондів, удосконалення системи доступу до інформації, видів і форм бібліотечної технологічної й наукової діяльності, а також тими принципами, що провадили в бібліотечне життя вчені та фахівці, які працювали в Бібліотеці й АН України.

НБУВ пройшла декілька взаємопов'язаних історичних етапів розвитку від теоретичного обґрунтування засад своєї національної діяльності та збирання універсального книжно-рукописного фонду до практичної реалізації ідей, зумовлених комплектуванням, зберіганням, використанням її інформаційного потенціалу, динамікою соціальної ролі, змісту й принципів діяльності установи в різні періоди існування.

Сьогодні НБУВ перетворилася в головну бібліотеку України, загальнодержавний комплексний бібліотечно-інформаційний, науково-дослідний і культурний центр, державне сховище рукописної спадщини, творів друку та документів на всіх видах носіїв інформації, створюваних в Україні, наукової колекції світової літератури. У взаємодії з загальнодержавними спеціалізованими та іншими бібліотеками НБУВ забезпечує комплектування, наукову обробку, зберігання та загальнодоступність національних інформаційних ресурсів, повноту відомостей про їх склад, доступ до світових джерел інформації. Як особливо цінний об'єкт культури, НБУВ перебуває під охороною держави.

Пропонується така періодизація розвитку Бібліотеки.

I. 1918-1923 рр. - організаційний період, започаткування установи, розробка правових засад її діяльності. Бібліотека перебувала під керівництвом з боку Тимчасового комітету для заснування Національної бібліотеки (а після зміни назви - Тимчасового комітету Всенародної бібліотеки України) й Ради бібліотекарів; активно збиралися фонди колекцій та зібрань, розроблялися принципи структури й функції Бібліотеки.

II. 1924-1928 рр. - період становлення ВБУ як національної установи світового рівня, формування науково-технологічного підґрунтя та напрямів її діяльності: книжкового і рукописного фондів, структури, бібліотечних технологій, розвиток наукової роботи в галузі бібліотекознавства та бібліографії, історії книжної справи; науково-організаційної й координаційної діяльності.

III. 1929-1934 рр. - період перетворення Національної бібліотеки України в головну державну бібліотеку УСРР, підпорядкування діяльності Бібліотеки обслуговуванню поточних завдань господарського будівництва.

IV. 1935-1941 рр. - період повного утвердження та вдосконалення ра-

дянських принципів бібліотечної справи, формування сукупного бібліотечного фонду АН УРСР і її бібліотечної мережі, уніфікації діяльності Бібліотеки та її перетворення в бібліотеку загального радянського типу.

V. 1941-1948 рр. - період війни, евакуації, повернення та відбудови Бібліотеки у післявоєнний час.

Спостерігається деструкція діяльності Бібліотеки під час окупації та післявоєнна нормалізація обстановки. Цей етап характеризується самовідданою працею бібліотекарів, спрямованою на врятування фондів в евакуації, під час окупації, у період післявоєнної реконструкції.

VI. 1948-1964 рр. - дедалі більше домінують функції державної публічної бібліотеки, найбільшої культурно-просвітницької бібліотечної установи УРСР.

VII. 1965-1973 рр. - період передпорядкування АН УРСР та зміна назви на Центральну наукову бібліотеку АН України. Переглядаються її завдання і структура в контексті забезпечення поступу української та загальносоюзної науки, вдосконалюється науково-методичне керівництво бібліотечною мережею АН УРСР. Відбувається реформа діяльності Бібліотеки, засад комплектування фондів у бік видань науково-технічного профілю, що спричинює переорієнтування складу фондів, методів їх опрацювання, класифікації за системою ББК, а також довідково-бібліографічної роботи.

VIII. 1974-1985 рр. - поглиблюється зміст наукової діяльності Бібліотеки, вдосконалюються її функції як ЦНБ АН УРСР. Книгозбірня здійснює науково-інформаційне та інформаційно-бібліографічне забезпечення розвитку фундаментальних і комплексних досліджень у системі Академії наук та поза її межами, закладає наукові підвалини формування й функціонування бібліотечного фонду системи і, як наслідок, визнання її науковою установою на правах науково-дослідного інституту, що розвиває напрями книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства.

IX. 1986-1991 рр. - руйнується радянська соціальна система, розпочинається перебудова бібліотечної справи. Це збігається із загальнополітичною реформою в СРСР та Україні. Бібліотеки ліквідують практику обмеження доступу до інформації, розширюють міжнародну співпрацю, відроджують традиції використання культур-

ної спадщини. Досягнуто перших успіхів в автоматизації бібліотечних технологій у системі бібліотечно-бібліографічного та інформаційного обслуговування. Бібліотека отримує статус позакатегорійної, НДУ II категорії, їй присвоюється ім'я В. І. Вернадського.

X. 1992-1995 рр. В умовах розвитку України як незалежної держави ЦНБ розробляє нову концепцію структури і функцій Бібліотеки як найзначнішого за документними ресурсами книжкового й рукописного державного сховища, НДУ, яка вирішує ряд взаємопов'язаних книгознавчих, бібліотекознавчих, бібліографознавчих, архівознавчих та інших питань. Для комплексного розв'язання проблем організуються інститути й центри.

XI. 1996-1998 рр. Бібліотека набуває статусу національної, змінюється її соціальна роль у відкритому суспільстві, розробляються нові принципи функціонування, створюються нові нетрадиційні структури - Фонд Президентів, покликаний збирати матеріали та організувати пропаганду життя і діяльності українських президентів, та Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів законодавчої, виконавчої та судової влади.

I. 1918-1923

Діє Тимчасовий комітет для заснування Бібліотеки, розробляються концепції Національної бібліотеки України та її функцій, відбувається формування змісту поняття національного бібліотечного фонду держави, основних принципів діяльності книгозбірні. Невтомна збиральницька активність Бібліотеки. Завдяки їй в умовах голоду, руїни, зміни влад врятовано великі книжкові зібрання і колекції.

Ініціатива заснування Бібліотеки та реалізація ідеї національної бібліотеки в перший період існування належала потужному науковому колективу видатних учених та діячів культури, фахівців з бібліотечної та книжкової справи: М.П.Василенку і В.І.Вернадському, А.Ю.Кримському, С.О.Єфремову, В.О.Кордту, Г.П.Житецькому. Її діяльність підтримували відомі вчені й культурні діячі: Д.І.Багалій, П.Я.Стебницький, П.А.Тутковський, В.В.Міяковський, В.І.Липський, Д.О.Граве та ін.

Бібліотеку засновано 2(15) серпня 1918 р., коли гетьман Павло Скоропадський підписав затверджений Радою Міністрів та опублікований у серпні 1918 р. Закон про Національну бібліо-

теку і її фонд. Установа почала свою діяльність 23 серпня (5 вересня) з утворення Тимчасового комітету для заснування Національної бібліотеки Української Держави.

Перед ТК постали такі завдання: 1) розробка Статуту Національної бібліотеки; 2) підготовка її відкриття; 3) придбання і каталогізація книжок - тобто формування фонду та його організація; 4) управління ним і його облік; 5) кадрове та технічне забезпечення діяльності Бібліотеки.

ТК мав свою печатку і контролював фінансування: надходження, грошові відрахування, видатки та інший грошовий обіг.

Національна бібліотека створювалася під опікою Академії, але мала бути автономною установою зі своїми бюджетом, штатами й Статутом, що декларував би її загальнонаціональне значення та загальнодержавні функції.

У ряді документів цього періоду (Законі про Національну бібліотеку, Зверненні, Статуті та ін.) продекларовано принципи формування Національної бібліотеки:

1) різноманітність і повнота книжкового фонду, що мав відображати знання з різних галузей науки та культури всіх країн світу;

2) збирання творів національного друку, стародруків, рукописної, музичної, картографічної спадщини про Україну й український народ українською та іншими мовами (український відділ), незважаючи на вид, час, місце написання й спрямування літератури;

3) позавідомчий і позаполітичний статус Бібліотеки як осередку розумової культури;

4) загальнодоступність - відкритість для всіх і кожного, безкоштовність й легкодоступність до інформації. Бібліотека створювалася як наукова установа, що вивчає сучасну та давню книгу, науковий центр бібліотекознавства й бібліографічної роботи в Україні, котра засновує при власній книгозбірні наукові товариства, організовує видавничу справу. Національна бібліотека мала сприяти праці майбутнього парламенту, створюючи спеціальний фонд для забезпечення функціонування цієї структури.

У 1918-1919 р. Бібліотека активно формує свої фонди. В 1919 р. створюється Рада бібліотекарів для вирішення внутрішніх питань установи. Постійне приміщення надається їй в 1920 р., де розміщується частина ос-

новних фондів (бул. Шевченка, 14) та відкривається читальний зал, організуються спеціальні відділи: періодики (з газетним підвідділом), довідковий, відділи україніки, рукописів, стародруків, орієнталії, листівок (волянція), картографічний та гравюр; «бібліотеківіани» (з 1921 р. - бібліотекознавства). Наприкінці 1920 р. створюються Вінницька та Київська філії ВБУ (остання на базі фондів Київської духовної академії в приміщенні Києво-Братського монастиря на Подолі).

У 1920 р. починається активна робота з організації основного універсального фонду, реорганізації управління, впровадження системи обробки фондів та систематичних каталогів за Міжнародною децимальною (десятьковою) бібліографічною класифікацією і передовою на той час міжнародною каталографією. В спеціалізованих відділах організовано окремі системи каталогів. Упродовж 1920-1921 рр. налагоджується книгообмін з різними світовими бібліотеками та науковими установами й товариствами.

На 1923 р. сформовано структуру, функції, принципи внутрішньої організації і затверджено новий Статут Бібліотеки, створено нормативно-інструктивну базу для відділів, налагоджено нормальне функціонування технологічних процесів, розгорнуто масово-інформаційний напрям. З липня 1922 р. розбираються фонди, накопичені в сховищах ВУАН, починається організаційна робота з фондами спеціалізованих підрозділів.

Після п'яти років організаційного періоду, завершеного в березні 1923 р., ТК склав свої повноваження.

Комплектування національного бібліотечного фонду та врятування книжкових колекцій і зібрань було основною метою й домінуючою ідеєю функціонування Бібліотеки в період політичної нестабільності, змін влади, військових пертурбацій та революцій, голодомору, відсутності коштів для книгозбірні, постійного приміщення для неї. Незважаючи на це, активно збираються матеріали приватних колекцій, націоналізованих установ, бібліотек і друкарень, освітніх та релігійних установ й товариств, налагоджується книгообмін і комплектування радянськими виданнями. На 1923 р. у Бібліотеці накопичилося понад мільйон видань універсального наукового та спеціалізованого українознавчого, національного за змістом і складом книжкового фонду.

II. 1924-1928

Бібліотека функціонує за новим Статутом, затвердженим Президією ВУАН у 1923 та НКО в 1924 р. Ним закріплюється положення подвійного підпорядкування з відкритим впливом керівних органів на ВБУ: Бібліотека перебуває у відомі Головосвіти УСРР, хоча й при ВУАН.

Структурні утворення та їх зміни відображають пошуки оптимального варіанта, який би враховував функції національної бібліотеки. Першим вважався відділ Реєстрації. Його функції - приймання, обліку всіх надходжень, сортування та штампування книжок, їх розподіл між відділами ВБУ. Загальний відділ (фондів)- фундаментальний універсальний книжковий фонд, який провадив скорочену каталогізацію книжок. Певний час у його структурі існував картографічний підвідділ (з 1926 - ното-графічний разом з нотами, а з 1930 р. - окремий картографічний). З 1926 р. з цього відділу відокремлюється каталогізаційний, який приступає до організації уніфікації каталогізації у ВБУ.

Спеціалізованими відділами були: відділ україніки з підвідділом обов'язкового примірника; рукописів; стародруків; періодики (підвідділи: журнальний, документально-відомчий і газетний); бібліотекознавства з кабінетом і музеєм бібліотекознавства при ньому (з 1924); орієнталія, нотний, графіки й волянсії (листівки, афіші, плакати); марксизму (створений у 1923 р.; існував недовго); з 1928 р. - музичний; єврейський.

Великий обсяг літератури зберігався у відділі обмінного фонду із фондом резервним та консервації, до останнього передавалися й комплекти книжок та фонди, що не могли бути швидко опрацьовані (фактично законсервовувалися).

Система обслуговування включала загальний читальний зал (з 1927 р. перейменовано у відділ книгокористування) та систему спеціалізованих залів у відділах-фондоутримувачах. З 1924 р. організовується підручна бібліотека читальні, яка комплектується масовою книгою: підручниками, белетристикою, популярними науковими працями, літературою з політичних питань та антирелігійної пропаганди. Розвиток обслуговування характеризується поширенням доступу різних категорій читачів, передусім масового читача. В 1924 р. відкривається колективний міжбібліотечний абонемент, право користування надається бібліотекам: науковим, НДУ та вузів України.

Окрема ланка - консультаційно-виставковий відділ (існує з 1924 р.), що організовував різнопланову за методами науково-популяризаційну й просвітницьку роботу, лекції, семінари, наради, зустрічі з читачами. В 1928 р. ВБУ вперше взяла участь у міжнародній виставці друку в Кельні.

У зв'язку з передачею їй зібрань монастирських та церковних бібліотек, а також дореволюційних закладів, функціонували спеціальні філії: з 1925 р. - Київська (Подільська) філія ВБУ (колишня бібліотека КДА), Лаврська філія (колишня бібліотека Києво-Печерської лаври), Михайлівська (колишня бібліотека Михайлівського Золотоверхого монастиря), Університетський відділ.

Починає розвиватися науково-дослідна та науково-педагогічна робота, яку здійснює Науково-дослідна комісія бібліотекознавства (НДКБ), власне позаштатний науково-дослідний інститут бібліотекознавства, що з часом одержав права відділу. Вирішувалися питання загальноукраїнського значення, нагальні для діяльності державних та наукових бібліотек: каталографічної інструкції; побудови зведеного й абеткового, систематичного та предметного каталогів; проблем вивчення читача; організації й методології підготовки кадрів, рекомендаційної та критичної бібліографії за соціальним призначенням; бібліотечної й бібліографічної термінології та як спеціальне завдання - Українського бібліографічного репертуару (УБР). Для координації бібліографічної діяльності в АН за ініціативою ВБУ створюється Бібліографічна комісія.

Організується та координується наукова діяльність бібліотечних працівників Києва й України. Створено Секцію академічних бібліотекарів, а з 1927 р. - Асоціацію наукових бібліотек. У 1926-1927 рр. проведено реєстрацію бібліотек та їх бібліографічної діяльності. З 1926 р. ВБУ очолює Всеукраїнську каталографічну комісію з представників усіх найбільших книгозбірень республіки для розробки єдиних правил опису творів друку для бібліотек України та введення в бібліотеках єдиної системи каталогів. Бібліотека брала участь в організації Першої конференції наукових бібліотек у Києві в грудні 1925 р., стала постійним учасником всесоюзних нарад та конференцій. З січня 1925 р. випускається «Бібліотечний журнал», з 1926 - спеціальне періодичне видання «Бібліотечний збір-

ник»; з 1927 по 1930 р. - «Журнал бібліотекознавства та бібліографії».

Бібліотека Київського університету передається ВБУ разом з будинком, добудовується спеціальне бібліотечне сховище для фондів ВБУ на Володимирській, 62, куди книгозбірня переїжджає в 1930-1932 рр.

Із середини 20-х років у бібліотечній справі України відчувається цілеспрямована переорієнтація на масового читача, політосвітню роботу, завдання соціалістичного будівництва та ідейне виховання мас у дусі нової ідеології, вилучається «ідеологічно шкідлива» література, сконцентрована у ВБУ, Одеській і Харківській публічних бібліотеках.

Усі книгозбірні вважалися за допоміжну установу в системі народної освіти; були поділені на бібліотеки масового користування, шкільного типу, державні, спеціального призначення. За новим розподілом бібліотек з універсальними фондами ВБУ включено до складу державного типу бібліотек, їй надано статус основної в УСРР.

У 1928 р. ВБУ розміщувалася в семи будинках. Формування її фондів та комплектування спеціалізованих у 1924-1928 рр. відбувалося надзвичайно швидко за рахунок ліквідованих, націоналізованих і реорганізованих установ, що зумовлювалося загальною стратегією радянської держави на централізацію дореволюційних фондів у найбільших бібліотеках з метою забезпечення державного ідеологічного контролю над ними.

Зміцнення радянської влади супроводжується правовим регулюванням обов'язкового примірника творів друку, різким зростанням у країні видавничої продукції, яка стала заповнювати загальні фонди бібліотек. Колекційним зібранням відводилося другорядне місце.

У 1927 р. ВБУ звернулася з клопотанням про перейменування установи в Національну бібліотеку України. Це схвалюється на Спільному зібранні УАН. Але послідовна радянська ідеологізація суспільних процесів, повна заміна понять «національний» на «державний», початок репресій у Академії не дали можливості реалізувати ці наміри.

1923-1928 рр. можна визнати як період стабілізації розвитку Бібліотеки, становлення її структури та технології, розгалуження наукових функцій,

закладення фундаментальних основ української бібліографічної науки. Ідея національної бібліотеки продовжувала існувати й розвиватися, хоча ВБУ дедалі переходила «на рейки соціалістичного будівництва» і вже в 1928 р. розробляла свої плани, орієнтуючися на першу п'ятирічку: визнаються основні технологічні процеси, розвивається система комплектування, опрацювання літератури й обслуговування читачів, ведуться пошуки її оптимальної структури та вдосконалюються методи управління, встановлюються ділові й наукові контакти з найзначнішими бібліотеками та спорідненими науковими установами України, Росії, країн Західної Європи. В 1925-1928 рр. помітно поживляється діяльність Бібліотеки, суттєво зростає кількість читачів, урізноманітнюються методи роботи, вдосконалюється обслуговування читачів, опрацьовуються фонди, стабілізується комплектування. Значної ваги набула науково-дослідницька робота. Вона високо оцінювалася в професійних колах. Рада бібліотеки стає активним робочим органом установи. На її засіданнях обговорювалися основні проблеми зовнішнього та внутрішнього життя Бібліотеки, колегіально приймалися науково-методичні, технологічні й кадрові рішення, розглядалися питання роботи відділів. ВБУ перетворюється на республіканський центр у галузі наукової та науково-методичної діяльності. Хоча Бібліотека змушена була постійно пристосовуватися до змін у соціально-політичному устрої України, вона фактично самостійна в рішеннях щодо системи та напрямів внутрішніх процесів і як наукова бібліотека не зазнавала на собі відчутного впливу нової ідеологічної парадигми в бібліотечній справі.

III. 1929-1934

З 1929 р. діяльність ВБУ докорінно змінюється. У СРСР починається фронтальне зміцнення партійно-радянської влади у всіх сферах життя, реконструкція та індустріалізація промисловості, побудова масової інтернаціональної радянської культури й упокорення найосвіченішої частини суспільства відкритими політичними процесами. Діяльність Бібліотеки переорієнтовується на потреби соціалістичної економіки, формування марксистсько-ленінської ідеології, масову освітню та агітаційну роботу. Вона розділяє долю ВУАН, неодноразово пере-

віряється державними комісіями, що супроводжується необгрунтованими звинуваченнями ВБУ в невідповідності її діяльності завданням соціалістичного будівництва та «класової лінії». Це спричинює кадрові чистки (в 1929-1931, 1933, 1934 рр.). Бібліотеку залишають практично всі ті діячі, котрі розпочинали її створення й визначали шлях розвитку в перше десятиліття. Послідовно змінюються директори ВБУ (С.Постернак, Н.Миколенко, В.Іванушкін), котрі разом з деякими іншими кадровими фахівцями потрапляють під арешти, страти, засуджуються на різні строки.

У 1930 р. Бібліотека переїжджає в нове приміщення. Приймається рішення про добудову книгосховища по Володимирській, 62 (в зв'язку з відсутністю місця для розташування надходжень), де концентруються основні фонди й спеціалізовані відділи, відкриваються нові загальний та науковий читальні зали. Запроваджено нову структуру загальних фондів: анульовано як окремі відділи реєстратури, каталожний, загальний, українські, періодики, університетський, петрівський, лаврський, михайлівський, софійський (створюється один відділ-філія на Подолі в приміщенні бібліотеки КДА). Натомість введено відділи: опрацювання; комплектування; книгосховища; книгокористування (читальний зал), виділяється газетний відділ. У 1931 р. створено таємний відділ, куди потрапляє вилучена «ідеологічно шкідлива» література та матеріали службового користування. Реформа обслуговування завершується переходом на безперервний робочий тиждень.

У 1931-1934 рр. після Першої всеукраїнської бібліографічної наради в Києві (червень, 1931 р.) розгромлено українську школу бібліографознавців.

ВБУ згортає українознавчу діяльність у галузі книгознавства, бібліотекознавства та УБР. НДКБ ліквідується, а його функції частково передаються Консультаційно-бібліографічному відділу й Музею-лабораторії бібліотекознавства.

Розширюються права користування науковим читальним залом. Воно надається всім членам секції наукових робітників, відповідальним працівникам партійних та професійних організацій, письменникам, кваліфікованим спеціалістам різного профілю. В 1931-1932 рр. у доповнення до загального, наукового й студентського, відкриваються читальні зали відділу бібліоте-

кознавства, ното-музичного, картографічного, суттєво підвищують якість обслуговування читачів відділи рукописний та стародруків. Довідково-бібліографічне обслуговування орієнтується винятково на державні, політичні потреби радянської влади, галузеві й науково-технічні напрями, пов'язані з економічним розвитком України та колективізацією зокрема.

На перший план виходить Консультаційно-бібліографічний відділ. Важливого значення набувають видання з питань політичної пропаганди та тогочасна періодика, активізуються надходження до газетного фонду ВБУ. Зростає передплата й купівля літератури суспільно-політичного та науково-популярного характеру, встановлюється черговість у комплектуванні й просуванні книжок до читачів, яка домінувала впродовж усього радянського періоду: 1) література з марксизму-ленінізму, видання компартій та Комінтерну, література соціально-економічна і революційна та офіційно-відомча література з цих джерел; 2) господарчо-економічна за тематичними планами наукової роботи НДУ УСРР; 3) соціально-культурна, освіта, школа, педагогіка; 4) інша література.

Однак у 1929-1934 рр. хронічно знижуються показники обмінних операцій, призупиняється робота з історико-культурними та обмінно-резервним фондами (ОРФ). Паралельно вводиться система деталізованого нормування праці, створюються нові положення про відділи й робочі інструкції.

Завершує процес перебудови Постанова ЦВК СРСР «О библиотечном деле в Союзе ССР» (квітень, 1934 р.), яка містить серію критичних закидів бібліотечній справі, визначає напрями її реорганізації й остаточно позбавляє книгозбірні ініціативи, що виходить поза межі прийнятих владою правових основ загальносоюзного рівня.

Фонди Бібліотеки в 1934 р. - це велике семимільйонне зібрання, яке мало служити радянській владі та її ідеологічним принципам. У 1934 р. створюється сукупний бібліотечний фонд АН. Він передається у відання Бібліотеки, що отримує назву Бібліотеки Академії наук УСРР.

Отже, зміцнення партійно-радянської влади, розбудова соціально-економічних та політичних основ СРСР, впровадження масової інтернаціональної радянської культури, політичні репресії - усе це болісно відбилосся на

Бібліотеці, її кадровому складі, на змісті фондів та головних напрямках діяльності. Зміни в складі й змісті фондів, принципах їх використання і пропаганди, створення спецфондів, відмова від «буржуазної» децимальної системи, зародження радянської бібліотечно-бібліографічної систематичної класифікації, впровадження нових напрямів педагогічної, наукової, видавничої та політпросвітньої роботи демонструвало відхід від початкової ідеї національної бібліотеки й відображало нові соціально-політичні умови в Україні.

У цей період перебудовуються наукові бібліотеки в бік перетворення у загальнодоступні наукові та культурно-просвітницькі центри. Активно запроваджуються масові форми роботи з читачем, книгою, культивується пропаганда літератури й надається допомога в самоосвіті, відбувається централізація каталогізації, бібліографія переорієнтовується на рекомендаційну.

Упродовж 30-х років здійснюється дальша переорієнтація Бібліотеки. Формується новий загальний фонд, що наповнюється літературою переважно суспільно-політичного змісту.

Разом з тим у 1929-1934 рр. склалося ядро найціннішого за змістом фонду національного й світового історико-культурного значення, в основу якого були покладені історико-культурні ретроспективні фонди. Їх збирали культурно-просвітницькі установи України в XIX - поч. XX ст., громадські наукові й культурні товариства, окремі діячі української науки та культури, як величезні надбання національної культури і людства.

Одна з головних ідей засновників Бібліотеки - зберегти в її фондах духовну спадщину українського народу - реалізувалася в тих несприятливих для української культури умовах. Завершальними надходженнями стали музейні та монастирські бібліотеки, архіви й бібліотеки відділів реорганізованої ВУАН. У подальшому фонди Бібліотеки поповнюються головним чином за рахунок поточних надходжень видавничої продукції України та СРСР, вітчизняного і міжнародного книгообміну.

IV. 1935-1941

1935-1936 рр. - реорганізація ВУАН і Бібліотеки. Починається новий етап в її діяльності за радянськими принципами бібліотечної справи, формується сукупний бібліотечний фонд АН УСРР та її бібліотечна мережа, яка підпоряд-

ковується загальносоюзним нормативним документам.

З 1936 р. Бібліотека функціонує за єдиним для СРСР положенням про бібліотечну справу. В 1934 р. вона остаточно звільняє будинок на бул. Шевченка, 14, оскільки столиця республіки переводиться в Київ і там розміщується НКО. Уряд приймає рішення про зведення нового приміщення для книгозбірні як для «зразкової бібліотеки УСРР», «керівної бібліотечної установи УСРР». Розроблені технічні вимоги для будинку, нова концепція структури фондів та технологічних зв'язків. Але політичні репресії, а потім війна не дають можливості реалізувати ці плани.

У 1935 р. здійснено чергові кроки в напрямі контролю над бібліотечним фондом з боку уряду: тимчасова інструкція для зберігання, обліку та обробки безкоштовного обов'язкового примірника СРСР передбачає суворі правила його збереження, первинної обробки й обліку, зокрема для архівного примірника. Вводяться й інструкція по вилученню та зберіганню «ідеологічно шкідливої» літератури, правила роботи відділів спеціального зберігання. В 1936 р. створюється окремий відділ фондів спеціального зберігання.

Бібліографічна діяльність концентрується на виконанні замовлень радянських установ, відомств, НДУ з актуальних питань соціалістичної промисловості та сільського господарства, політосвітньої роботи на селі, в червоноармійських частинах, профспілкового та партійного руху.

З 1934 р. ОП відіграє домінуючу роль у комплектуванні. Бібліотека звільняється від підпорядкування Наркомосу, переходить у відання АН, одержує права проведення МКО через «Міжнародну книгу», створюється Бюро МКО. З 1935 р. отримуються зарубіжні каталоги й проспекти іноземних технічних фірм. З наступного року було змінено напрями розвитку бібліотечного знання: в СРСР різко піддано критиці «буржуазні методи» в цій галузі та бібліографії (формальний об'єктивізм, складання анотацій, запроваджено марксистську оцінку книги, як єдино об'єктивну інформаційну роботу спрямовано на рекомендаційну бібліографію та побудову бібліотечних каталогів за новими принципами структури знання - на засадах партійності з позицій марксистсько-лені-

нської методології); оголошено партійний характер бібліотечної діяльності, основними науковими завданнями книгозбірень визначені дослідження організації обслуговування масового читача, вивчення інтересів і керівництва читанням та самоосвітою.

У 1936 р. прийнято новий Статут Бібліотеки. Академія наук УРСР виходить на пряме підпорядкування РНК, а Бібліотека позбавляється подвійного підпорядкування й повністю підпорядковується АН УРСР. Це - новий період у житті Бібліотеки в структурі нової Академії. Однак Бібліотека не перетворюється у відомчу - БАН УРСР оголошується основним державним книгосховищем і одночасно центральною науковою бібліотекою УРСР. Книгозбірня, разом з її філіалами при науково-дослідних інститутах ВУАН, «зберігаючи свій громадський характер», має обслуговувати установи й окремих наукових робітників і фахівців, котрі не входять у систему АН. Основними функціями БАН УРСР є збирання можливо повної книжкової, журнальної, газетної та взагалі друкарської продукції Радянського Союзу та України.

Змінюються й пріоритети в обслуговуванні читачів: магістральне завдання - забезпечити якнайширше кваліфіковане обслуговування державних і наукових установ, партійних та професійних організацій і окремих громадян книжковими фондами Бібліотеки.

Науково-дослідницька діяльність декларується в контексті високого ідейно-політичного і професійного рівня в питаннях бібліотечного знання та бібліографії на принципах партійності, організуючи й здійснюючи методологічне керівництво цією роботою в наукових бібліотеках УРСР. На новій ідейній платформі будується і вже традиційне завдання підготовки висококваліфікованих кадрів для наукових бібліотек республіки.

БАН, за новим устроєм, складається з двох основних частин: бібліотек фундаментальної та фахових науково-дослідних установ ВУАН, філії, що разом становлять єдиний книжний фонд Бібліотеки.

1936-1941 рр. - нескінченні реорганізації структури Бібліотеки, пов'язані з необхідністю її пристосування до нових функцій. У процесі випробувань та експериментів на правах підрозділів з'являлися кабінети техніки, марксистсько-ленізму, політекономії, комунізм-

му, принципово нові спеціалізовані відділи (наприклад, відділи літератури народів СРСР, соціально-економічної літератури, кабінети революційної преси, образотворчого мистецтва, військової, іноземної літератури, технічної інформації). Їх діяльність зосереджена на вирішенні завдань, висунутих партією й урядом перед державою та наукою.

Чітка структура Бібліотеки вимальовується лише перед війною. Функціональний принцип остаточно оформлюється в затвердженні відділів: комплектування, МКО, каталогізації, обслуговування читачів, наукової бібліографії та масової роботи; спеціалізованих відділів - рукописів, стародруків, музичних, газетних фондів, літератури народів Сходу та СРСР.

У 1940 р., після приєднання західних областей до УРСР організовується Львівська наукова бібліотека - як філія БАН УРСР.

Наукова діяльність Бібліотеки згортається, обмежується популяризацією фондів суспільно-політичного характеру та практичною бібліографічною роботою. При бібліотечному управлінні НКО створено Науково-методичний кабінет бібліотечного знання і масової бібліографії, який перебрав на себе розробку теоретичних та методичних питань бібліотечного знання та бібліографії.

З 1936 р. вся діяльність підпорядковується виконанню постанови Раднаркому щодо видання бібліографії літератури про радянську Україну та бібліографію масової літератури. У зв'язку з цим розроблено координаційний план бібліографічної діяльності в УРСР, де БАН УРСР взяла активну участь у створенні бібліографічних видань, присвячених історії більшовизму, жовтневої революції, соціалістичному будівництву та обороні СРСР, професійному руху, бібліографії з питань розвитку техніки, економіки, деяких персоналій письменників, діячів науки й культури. Бібліотека розпочала серію рекомендаційної бібліографії для масового читача. Повну реорганізацію змісту бібліографічної діяльності завершує відома Постанова ЦК ВКП(б) (жовтень, 1940 р.) «О литературной критике и библиографии», де підкреслюється ідеологічна роль наукових бібліотек у розвитку рекомендаційної бібліографії, що повністю покладається на центральні галузеві бібліотеки наркоматів, академії наук та ін.

V. 1941-1948

За перші два місяці війни діяльність Бібліотеки повністю переорієнтовано, з фонду відокремлено агітаційну літературу. Готуються похідні бібліотечки, проводиться довідкова робота для фронтових газет, агітаційних плакатів, створюється музичний репертуар патріотичної пісні. За постановою ЦК ВКБ(б) та РНК про перебазування в східні райони СРСР підприємств, установ і про евакуацію населення, Бібліотека в складі установ АН вивозить через Дніпропетровськ, Сталінград в Уфу найцінніші фонди, передусім секретні матеріали, рукописи, стародруки, книжкові колекції спеціалізованих відділів та більшовистські газети періоду жовтневої революції і громадянської війни. Близько 100 тис. од. зб. фонду спеціального зберігання знищується, частина матеріалів, зокрема ОП творів радянського друку УРСР, переноситься до підвалів.

Вдалося вивезти лише невелику в процентному відношенні частину фонду (300 тис. книжок та рукописів з майже восьмимільйонного фонду). Під час евакуації співробітники Бібліотеки основну увагу спрямовували на зберігання фондів (хоча й не поталанило зберегти частину фондів, втрачених під час бомбардування та знищення транспорту при перевезенні в Харків), на проведення обліку і фізичного врятування, яке суттєво погіршилося в умовах переїзду та перебування в непристосованих умовах.

З представників АН УРСР в евакуації створюється її Бібліотечна рада, яка допомагає Бібліотеці. У приміщенні Уфимського педінституту відкрився читальний зал з фондом відкритого доступу, де працювали ті представники різних АН та інших організацій, які виїхали в евакуацію та активно працювали тоді над науково-популярними виданнями воєнно-патріотичного характеру. Відкривається МБА, Бібліотека продовжує отримувати, хоча і не в повному обсязі, ОП творів друку СРСР та УРСР (за два роки надійшло понад 120 тис. од. книжкової продукції, зокрема з другої пол. 1942 р., коли систематично надсилаються газети й періодика, окремі видання від Книжкової палати України, деяких радянських видавництв замовляються через магазин «Українська книга» в Москві. У вересні 1943 р. Бібліотека починає зворотний шлях до України.

Вона спочатку переїжджає до Москви, де працює в приміщенні Державного педінституту ім. К. Лібкнехта, продовжуючи обслуговувати читачів. У травні 1944 р. повертається до Києва.

Загальна частина фондів залишилася в окупованій столиці України. У 1941 р. два місяці в Бібліотеці розміщувалися казарми. Вона фактично опинилася без догляду і частину фондів було втрачено. В 1942 р. Бібліотека отримала назву Крайової. Її очолив колишній заввідділом рукописів М.В.Геппенер. Бібліотека набула офіційного статусу, були зупинені її пограбування. В 1942 р. в Києві на базі Крайової бібліотеки утворюється бібліотечний комбінат. Відтоді систематично відбираються книжки для вивезення в Німеччину, зокрема література з історії більшовизму, видання радянських часів, довідкові, статистичні, картографічні матеріали та єврейські фонди («юдаїка-гебраїка» й «естрада»), які направлялися в т. зв. Східну бібліотеку Розенберга в Берліні й Бібліотеку вищої школи у м. Тарценберзі (Австрія), в інші пересильні пункти.

Завдяки М.В.Геппенеру втрати БАН українських фондів, на відміну від інших українських бібліотек, не набули фатальності. Він був призначений супроводжуючим транспорту в 1943 р. для вивезення найціннішої частини бібліотечних та архівних матеріалів ЦДІА, Київського архіву давніх актів та інших сховищ і йому через чеських патріотів та американське командування вдалося повернути ці матеріали через Москву до Києва. Щоправда, деякі рукописні документи випадково були повернуті до Центрального історичного архіву в м. Києві. Серед них - й 10 скринь матеріалів, підготовлених БАН УРСР для вивезення в евакуацію. Через відсутність транспорту не були вивезеними дві скрині рідкісних стародруків та рукописів. Під час існування БАН як Крайової і Центральної бібліотеки М. В. Геппенеру та тим працівникам Бібліотеки, які не змогли евакуюватися, вдалося не тільки зберегти наявні бібліотечні фонди, а й зібрати в Бібліотеці та фактично врятувати від знищення невивезені з Києва бібліотечні й рукописні фонди академічних інститутів та деяких академіків. Загальний обсяг - близько мільйона книжних і рукописних од. (зокрема, інститутів літератури, історії, фольклору, мовознавства, фізики, математики тощо, а також бібліотек відділів АН УРСР,

Наркомосу, архів УНІК, Музею діячів України та ін.).

У рукописному відділі приступили до збирання приватних архівів видатних українських письменників та вчених: Івана Ле, В.Сосюри, А.Малишка, С.Скляренка, П.Панча, Н.Рибак, П.Тичини, М.Рильського, О.Богомольця, А.Головка, С.Шелухіна, М.Холодного та ін. Зібране перенесли на руках співробітники книгозбірні. Воно переховувалося в підвалах та сховищах без описування, рівно як й матеріали обмінно-резервного фонду (ОРФ), частина неописаних на 1941 р. документів рукописного відділу, оскільки М.В.Геппенеру вдалося переконати керівництво в їх другорядності. Після війни частину матеріалів було повернуто власникам.

З 1944 р. відновлено діяльність Бібліотеки, розміщено фонди: протягом 1944-1945 рр. відкрито читальні зали та абонемент, встановлено книгообмін, надходить ОП. Відділ концентрації й ОРФ передають частину своїх фондів до інших бібліотек, що найсуттєвіше постраждали в період війни - Львівській обласній і Київській обласній ім. ВКП(б), книгозбірням Київського й Ужгородського університетів та ін.

У 1945-1948 рр. здійснено фронтальну звірку і облік фондів, їх аналіз для вдосконалення розміщення та поліпшення структури Бібліотеки, опрацьовано ОРФ для передачі книжок установам, що потерпіли під час війни, з нього відокремлено та опрацьовано величезний газетний масив. При упорядкуванні фондів виникло питання про необхідність універсальної підручної бібліотеки (створена в 1949 р.), почалося відокремлення літератури. У 1946-1947 рр. видається «Журнал Бібліотеки Академії наук УРСР».

Загальні втрати БАН тоді важко було точно встановити, оскільки було знищено деяку частину облікових документів (існував і необлікований ОРФ). Вони досягли мінімум 700 тис. окремих видань. Частину з них було знайдено та повернуто під час бойових дій на території Німеччини та після війни. Повну звірку фондів Бібліотеки було завершено лише до 60-х років.

VI. 1948-1964

Післявоєнний стан розвитку в Україні бібліотечної справи, яка сильно потерпіла від війни, був важким. БАН вдалося зберегти відносну повноту своїх фондів та кадровий склад. Це

зумовило й те, що вона змінила статус у державному масштабі. Лише БАН на той час була спроможна виконувати функції державної публічної бібліотеки, найбільшої культурно-просвітницької бібліотечної установи УРСР у світлі тих завдань, що визначали партійні та радянські органи влади для реконструкції народного господарства, «підсилення ідеологічного виховання народу й підвищення його ідейно-політичного рівня». В 1948 р. Бібліотека на певний час змінює свої функції й перейменовується у Державну публічну бібліотеку УРСР, відповідно до Постанови ЦК КПУ та Ради Міністрів УРСР, із покладанням на неї головних функцій державного сховища, яке обслуговує радянські й партійні органи, установи та відомства і широкі маси населення. Але функції фундаментальної бібліотеки АН УРСР за нею залишилися, хоча й перемістилися на другий план. При ДПБ УРСР створюється Міжвідомча Рада, яка вирішує питання координації її діяльності з роботою республіканських відомств.

Відповідно до нових функцій переглянуто структуру Бібліотеки. Вона складається з відділів комплектування та каталогізації фондів, обслуговування читачів, консультативно-бібліографічного, рукописів, стародруків, музичного, спеціальних фондів, МКО, кабінета марксизму-ленінізму, революційної преси, технічної, сільськогосподарської та природничої літератури, образотворчих мистецтв, картографії, бібліотекознавства, господарсько-розрахункової служби. Відкриваються нові читальні зали: у філії на Подолі (куди перевезено велику кількість періодики, в тому числі дореволюційної та відомчих видань у результаті реорганізації й перерозподілу фондів і на території Софійського монастиря - читальний зал газетного відділу, де масив активно поповнювався газетами із ОРФ, створюється підручний фонд поточних надходжень. Масова робота набуває найважливішої ролі й уперше в історії Бібліотеки відокремлюються самостійний масовий відділ та відділ зовнішніх робіт (на нього покладаються функції копіювання матеріалів установи для читачів).

Суттєво видозмінено систему комплектування, що було викликано вдосконаленням подальшої системи регулювання складу бібліотечного фонду в межах СРСР та новими функціями Бібліотеки. Передусім, це відноситься до

безкоштовного ОП творів друку СРСР: для Бібліотек УРСР і ДПБ залишаються тільки один примірник видань російською й іноземною мовами, а мовами народів СРСР - лише в разі наявності резюме російською мовою. До одного примірника зменшується обов'язкова надсилка видань УРСР, який потрапляє тільки до фонду архівного примірника (до 1952 р. з Книжкової палати УРСР, а з 1952 р. - з поліграфічних підприємств України). З 1951 р. Бібліотека отримує два примірники авторефератів та один примірник дисертацій, захищених на території республіки. В 1959 р. Бібліотеку позбавлено права отримувати безкоштовний примірник СРСР. Вона повністю переходить на систему попередніх замовлень та передплати через Всесоюзне агентство «Союзпечать» і відтоді комплектується платним ОП, що надходить із Центрального колектора наукових бібліотек (Москва) та з 1960 р. - платним примірником книжок російською мовою, виданих на території СРСР, накладом не менше 330 прим. З 1961 р. вводиться додаткове централізоване постачання обов'язкового платного примірника українських видань, отриманого безпосередньо з видавництва. У зв'язку з цим суттєво зростають замовлення та книгообмін у межах СРСР. Відокремлюється і змінюється фондовий статус видань АН УРСР: у 1953 р. створюється броньований фонд українських академічних видань, а з 1956 р. Президія АН УРСР зобов'язує підпорядковані їй установи надсилати для цього фонду та для книгообміну всі, без винятку, видання, в тому числі малотиражні й безкоштовні. В 1948-1958 рр. загальні фонди практично повністю укомплектовуються виданнями СРСР за період 1941-1957 рр. за картотекою дезидерати.

Змінюється й система комплектування іноземною літературою. У зв'язку зі створенням у 1955 р. Всесоюзного інституту наукової та технічної інформації організовується система отримання зарубіжної інформації через замовлення, реферування та перекладання літератури через ВІНІТІ. Крім того, ДПБ отримала додаткові валютні асигнування для купівлі видань через ВО «Міжнародна книга», а також передплату та переклади найавторитетнішої зарубіжної періодики через «Союзпечать»; з допомогою Українського товариства культурних зв'язків із закордоном поширюється МКО. У 1962 р.

відбувається подальша спеціалізація фонду Бібліотеки: установка відмовляється від комплектування художньою літературою союзна мовою оригіналу (художньою літературою капкраїн не комплектувалася). Разом з тим поповнює свої фонди офіційними виданнями міжнародних співтовариств та науковою літературою: з 1956 по 1958 рік. Бібліотека стає депозитарієм ООН (1956), ЮНЕСКО (1956), МОТ (1957), МАГАТЕ (1958), ВОЗ (1958) й інших міжнародних організацій. Суттєве ускладнення та зростання іноземних надходжень спричинює в 1955 р. створення сектора, а в 1956 р. - відділу комплектування іноземною літературою. З 1957 р. Бібліотека включається в систему міжнародного абонементу із союзнами.

Як головний координуючий центр, вона організовує республіканські, обласні та міські наради з питань бібліотечно-бібліографічної роботи, ініціює діяльність Комітету в справах культурно-просвітницьких установ при Раді Міністрів УРСР; стає постійним учасником нарад директорів бібліотек АН СРСР та АН союзних республік.

У 1950 р. створюється Вчена рада Бібліотеки з представників дирекції, профспілкової організації ДПБ, завідуючих відділами, кабінетами, філіями, з наукових співробітників. Бібліотека бере активну участь у розробці нової системи ББК, науково-методичних документів союзного і республіканського масштабу, регламентуючих бібліотечну справу, правил опису творів друку, в роботі Міжвідомчої каталогізаційної комісії (МКК) при ГБЛ, республіканської МКК тощо. Відкривається аспірантура, де протягом 1948-1956 рр. готуються вищі кадри для бібліотечної справи.

У галузі бібліотечно-бібліографічної діяльності на ДПБ покладається бібліографічне забезпечення всіх основних фундаментальних державних видавничих проектів (зокрема, багатотомного дослідження «Україна в Великій Оте́чественной війні 1941-1945 гг.», «Історії міст і сіл України» та інших колективних бібліографічних праць, що спільно виконували провідні бібліотеки СРСР). Надзвичайно інтенсивно розвивається бібліографічна діяльність, зокрема в галузі забезпечення бібліографічною інформацією керівних органів з питань економічного та політичного розвитку республіки, підприємств України. З 1953 р. ведеть-

ся краєзнавчий напрям у бібліографії.

Розвиток спеціалізації функцій бібліотек та розширення змісту бібліотечної діяльності супроводжувалися й відповідними реорганізаціями у бібліотечній системі та бібліотечній справі. Зміцнення бібліотек України, необхідність більшої спеціалізації фондів і діяльності спричинили перетворення Київської обласної бібліотеки на Державну республіканську бібліотеку ім. КПРС та подальший розподіл функцій між ДПБ і ДРБ: на останню з 1957 р. було покладено методичне керівництво бібліотечною справою в республіці й координація бібліотек усіх відомств (крім науково-технічних). ДПБ знову переорієнтовується на наукові функції головної наукової бібліотеки та забезпечення наукових досліджень. Для координації бібліотечної діяльності в межах республіки створюється Бібліотечна рада при Головному управлінні у справах культурно-просвітницьких установ і Міжвідомча рада з питань бібліотечної роботи при Міністерстві культури УРСР, куди ввійшли директор та провідні фахівці Бібліотеки.

Разом з тим у постанові ЦК КПРС від 22 вересня 1959 р. «Про стан і заходи з удосконалення бібліотечної справи в країні» різкій критиці піддано відставання бібліотек у комуністичному вихованні трудящих; особлива увага приділяється пропаганді бібліотечно-бібліографічних знань. З 1960 р. розподіляються напрями довідково-бібліографічної роботи між ДРБ та ДПБ: перша набуває статусу центру бібліотечно-бібліографічної роботи республіки в галузі природничих наук, а ДПБ - у царині суспільно-політичних, філологічних, мистецтвознавчих, а також хімічних наук і хімічної технології. Це рішення сприяло глибшій розробці питань забезпечення науково-технічних розробок у відповідних галузях, бібліографічного супроводу академічних досліджень.

Суперечності, що виникали між бібліотеками, зокрема ДПБ та ДРБ, функції котрих деякою мірою збігалися, певне дублювання в їх діяльності у 1960-1964 рр. виявили необхідність диференціації напрямів функціонування цих книгозбірень, удосконалення їх спеціалізації та координації між ними. З іншого боку, політика партії та уряду, спрямована на прискорений розвиток системи соціальних відносин і наукових досліджень, суттєве зміцнення АН УРСР та поглиблення напрямів її до-

сліджень в Україні потребували ґрунтовного бібліотечно-бібліографічного забезпечення розвитку науки в республіці, формування відповідного фонду як бази досліджень та їх бібліотечно-бібліографічного обслуговування. ДПБ знову змінює свої функції й повертається в підпорядкування АН УРСР.

VII. 1965-1973

З 1965 р. Бібліотека носить назву Центральна наукова бібліотека АН УРСР. Переглядаються її завдання і структура.

Передусім, здійснюється чергова реформа напрямів та наукових засад комплектування фондів: створюються основні положення з комплектування вітчизняною й іноземною літературою, зокрема науковою, критеріїв та профілю комплектування бібліотек системи АН УРСР, координації найбільших бібліотек республіки в галузі комплектування і формування її бібліотечного фонду.

Керівні органи особливу увагу приділяють розвитку науки й науково-технічної інформації, а отже і комплектуванню іноземною літературою наукового профілю. В 1965 р. при Президії АН УРСР створено Раду з комплектування зарубіжною літературою, 10 експертних комісій з метою аналізу замовлень для ЦНБ АН УРСР. Через три роки в Бібліотеці організується спеціальна бібліографічна група для перегляду бібліографічних джерел іноземних книговидавничих та книготорговельних каталогів.

Склад фондів повністю перевіряється після пожежі 1964 р., вдосконалюються системи технологічних операцій у галузі опрацювання фондів та процесів каталогізації: запроваджується групова обробка окремих видів літератури, розробка нової системи редагування каталогів, зокрема алфавітного, а також впорядкування всіх алфавітних каталогів (службового, громадянським шрифтом), алфавітного (латиницею), алфавітного читацького каталогу громадянського шрифту (з 1940 р.), генерального читацького періодичних видань; алфавітного читацького каталогу дисертацій. Суттєво вдосконалюються системи каталогів спеціалізованих відділів, які передбачають реалізацію ідеї багатоаспектного пошуку інформації. Великих витрат потребує відновлення систематичного каталогу, його перекласифікація. По-

чинається з 1965 р. за схемою ББК, розробленою ДБЛ (супроводжується розробкою інструктивно-нормативної бази про перебудову систематичних каталогів за таблицями ББК для наукових бібліотек).

З 1966 р. вводяться в експлуатацію додаткові приміщення сховища, які добудовувалися після пожежі 1964 р. Переглядається розподіл фондів, з 1968 р. до основного будинку (Володимирська, 62) переводиться газетний відділ з фондом і читальним залом. У 1969 р. згідно з Постановою ЦК КПРС «Про заходи з подальшого розвитку суспільних наук та підвищення їх ролі в комуністичному будівництві» (1969) відкривається галузевий читальний зал соціально-економічної літератури.

Надзвичайно інтенсивна бібліографічна діяльність. Практично з усіх галузей наук, закріплених за ЦНБ АН УРСР, випускаються покажчики. Найважливіший напрям - надання бібліографічної інформації Раді продуктивних сил та проблемних наукових рад при Президії АН УРСР, керівним органам з питань економічного й політичного розвитку України, заводам та підприємствам республіки.

Актуалізація питань інформаційно-бібліографічного забезпечення розвитку наукових досліджень в АН УРСР, підвищення наукової й освітньої ролі бібліотек, визнання ЦНБ АН УРСР науково-методичним бібліотечним центром, що бере на себе розробку важливих питань розвитку теорії книгознавства та практики бібліотечної діяльності, зумовлює затвердження Державним комітетом Ради Міністрів СРСР з питань науки і техніки в 1971 р. ЦНБ АН УРСР науковою установою на правах НДІ, що здійснює науково-дослідну й науково-методичну роботу в галузі бібліотекознавства, бібліографії та книгознавства.

Створюється п'ять наукових відділів: бібліотекознавства, науково-бібліографічний, книгознавства, наукової інформації і довідково-інформаційного обслуговування, рукописів. Наукова діяльність спрямовується на бібліографічне забезпечення фундаментальних досліджень по всіх галузях науки, узгодження тематики наукових досліджень АН УРСР, теорії, методики, методології бібліотечної справи, вивчення проблем соціальної ролі книги, місця бібліотек у сучасній системі інформації, психології та культурі читання, історії бібліотечної і видавничої справ тощо.

Відповідно до нових завдань переопрацьовується Статут Бібліотеки, положення про Вчену раду, посадові та нормативні документи.

Установа починає проводити наукові конференції з питань діяльності наукових бібліотек, оптимізації їх технологічних процесів, використання бібліотечних ресурсів, підготовки рекомендаційної бібліографії. Поступово формується науковий колектив, спроможний вирішувати актуальні завдання розвитку науки та практики в галузі бібліотечної справи, книгознавства, бібліографознавства. Бібліотека стає лідером у галузі теорії і практики організації книжкового фонду та його використання, закладає підвалини допоміжних бібліотечно-бібліографічних й інформаційних засобів розвитку фундаментальних досліджень АН УРСР.

У 1971-1972 рр. з метою вдосконалення системи організації фондів та обслуговування читачів проводиться серія соціологічних досліджень. За їх результатами в 1972-1973 рр. скорочуються терміни обробки літератури, вдосконалюються каталоги, відкривається пункт запису, вводиться диспетчерська служба у фондах, створюється окремий відділ абонементів. Модернізація технології відбивається у підготовці основоположного методичного документа «Шлях книги», що регламентує організацію технологічного процесу внутрішнього руху творів друку, які надходять до Бібліотеки, їх опрацювання, розстановку у фондах, відображення в каталогах тощо.

З 1972 р. функціонує відділ науково-бібліографічної інформації, котрий регулярно видає комплексний регіональний інформаційний щоквартальний показник літератури «Українська РСР», рекомендаційні показники, приурочені до ювілейних дат, присвячені політичним кампаніям, літературно-художній тематиці, персоналіям українських учених і письменників (на що підштовхнула участь у рекомендаційному показнику, підготовленому спільно з ГБЛ - «Украинская литература. Дооктябрьский период»), а також «Сорок років Радянської влади на Україні», «Видання АН УРСР (1919-1967)», систематичний показник інформаційно-бібліографічної періодики зарубіжних країн та ін. Активно розвивається аспект періодичного бібліографічного забезпечення науково-технічного розвитку України, випускаються показники з питань охорони навколишнього сере-

довища, окремих напрямів фізики, хімії, бібліографічні посібники з суспільних наук.

Спеціалізовані відділи приступають до наукових досліджень своїх фондів, публікують каталоги стародруків, рукописів, газетного фонду, огляд, документи.

Це - період стабілізації основних функцій Бібліотеки, органічного поєднання функцій головного державного книгосховища універсальної літератури, академічної книгозбірні й наукової установи, покликаної здійснювати бібліотечно-бібліографічне забезпечення функціонування за всіма напрямками науки, політики, економіки, культури України.

VIII. 1974-1985

Етап, пов'язаний з Постановою ЦК КПРС «Про підвищення ролі бібліотек у комуністичному вихованні трудящих та науково-технічному прогресі» (1974), де визначаються завдання бібліотек в умовах комуністичного будівництва. Головна увага спрямовується на пропаганду політики партії та Радянської держави, підсилення забезпечення науково-технічної діяльності АН, прискорення науково-технічного прогресу. ЦНБ АН УРСР спрямовує свої зусилля на поповнення книжкового фонду та всебічний розвиток напряму бібліотечно-бібліографічного й інформаційного обслуговування вчених, наукових установ та відомств. Важливого значення набуває організація діяльності мережі академічних бібліотек, науково-методичне керівництво ними, спільна інформаційно-бібліографічна робота.

У 1974 р. ЦНБ вдосконалює свої функції. Вона одержує статус універсальної Бібліотеки 1-ої групи державного книгосховища творів друку УРСР, науково-технічної інформації в галузі бібліотекознавства, бібліографії та книгознавства, оголошується складовою частиною загальносоюзної і республіканської системи НТУ, координаційним та методичним центром для бібліотек АН УРСР. Її основним завданням як найбільшої установи в бібліотечній системі УРСР визначається виконання урядових рішень у галузі освітньої роботи, активного сприяння розвитку народного господарства, культури і науки.

Головні напрями діяльності втілюються під гаслами реалізації вказаної постанови ЦК КПРС, рішень XXV з'їзду КПРС та КПУ (1974). Починається роз-

робка питань оптимізації бібліотечних ресурсів АН УРСР, створюється Рада наукової організації праці, вивчаються питання формування та реорганізації фондів, обслуговування читачів, теоретичні й науково-практичні аспекти, бібліографознавства. В складі Всесоюзного соцзмагання в Бібліотеці розгортається боротьба за звання відділу комуністичної праці, її ланку, ударника, приймаються зустрічні плани.

Створений у 1976 р. науково-організаційний відділ мав впроваджувати науково-обґрунтовані форми й методи планування, управління та НОП, сприяти вдосконаленню технологічних процесів бібліотечно-бібліографічної та наукової роботи, складанню основної планово-звітної документації, планів. Відділ обслуговування виник на базі відділів обслуговування читачів та фондів, повинен був забезпечувати єдину методичку обслуговування з єдиною диспетчерською службою. Розроблена та впроваджена система експрес-замовлень дала змогу вдвічі підвищити кількість замовлень. У відділі видань і реставрації організований сектор реставрації та гігієни фондів.

Бібліотечна справа дедалі розвивається в бік спеціалізації та профілювання книгозбірень, відбувається перерозподіл державного бібліотечного фонду, уточнюються його функції. Масовий перерозподіл фондів в Україні й СРСР припадає на 1974-1976 рр.: Бібліотека передає новоствореним та реорганізованим установам непрофільні для її функцій матеріали: Державній республіканській науково-технічній бібліотеці й Держплану УРСР - технічні каталоги, патенти, прейскуранти та інші види технічної літератури, в обласні бібліотеки РРФСР-підшивки обласних газет, спеціалізовану літератури, в Державну республіканську бібліотеку для дітей - дитячу літературу; в медичну та сільськогосподарську за відповідним профілем - медичну та сільськогосподарську літературу. Переглядається комплектування Бібліотеки, повністю змінюються тематичні розділи, розробляються нові методичні матеріали.

Проводиться централізоване зарубіжне комплектування бібліотек наукових установ та ЛНБ, через МКО з близько 1800 науковими установами з 70 країн світу, агенство «Союздрук», «Міжнародну книгу». ЦНБ брала участь у всесоюзних друкованих каталогах «Общесоюзный сводный каталог зарубежных книг», «Сводный бюллетень

новых иностранных книг в библиотеках СССР», «Зарубежные периодические издания в фондах ЦНБ и библиотеках НИУ АН УССР».

У 1980 р. завершено багаторічну звірку каталогів і фондів Бібліотеки, було враховано всі зміни фондів - передусім втрати, передачі та списання літератури. Загальний фонд ЦНБ, за станом на 1980 р., налічував близько 10 млн. видань.

Після перевірок комісії ЦК КПРС, яка вивчала загальний стан рукописних сховищ СРСР у 1977-1978 рр., а також комісії відділу пропаганди ЦК КПРС та Президії АН УРСР 1984 р., що аналізувала стан збереженості, обліку та опрацювання книжкового, рукописного й архівного фондів, звертається увага на необхідність доопрацювання великої кількості неопрацьованих матеріалів, накопичених у фондах концентрації Бібліотеки. Активізуються розбір та опрацювання неопрацьованої частини літератури 20-30-х років і післявоєнного періоду з ОРФ, інвентаризація та облік книжкових колекцій топографічних каталогів, відбір непрофільних та дублетних видань з підручних фондів, рукописних матеріалів, законсервованих з довоєнного часу, здійснюється перегляд фондів і передача близько 100 тис. непрофільних матеріалів у ЦДІА УРСР.

На новий рівень піднімається методичне керівництво бібліотеками мережі АН УРСР, зосереджуючися на вирішенні комплексних питань координації формування її фондів, створення єдиної науково-методичної бази, довідково-бібліографічного забезпечення науки. Постійно працює Бібліотечна рада при Президії АН УРСР, аналізується використання фондів, оптимізація професійних та бібліотечно-бібліографічних ресурсів системи.

Напрямок удосконалення інформаційного забезпечення комплексних наукових досліджень АН УРСР визначається пріоритетним, починається випуск бібліографічних покажчиків за комплексними темами: «Соціалістичний спосіб життя і формування нової людини», «Соціально-економічні проблеми науково-технічного прогресу в Українській РСР», «Охорона природи та раціональне використання природних ресурсів Української РСР», «Покажчик науково-дослідних та бібліографічних праць, виконаних бібліотеками системи АН УРСР» тощо.

Бібліотека не відмовляється і від

функцій загальнодержавного бібліотечно-бібліографічного центру, який мав здійснювати бібліотечно-бібліографічне забезпечення органів влади, державних установ та відомств. Довідково-бібліографічний відділ систематично готує письмові довідки й списки літератури за запитами партійних та державних органів, Президії АН УРСР, наукових установ, редакцій, видавництв, учених і практиків. Продовжується випуск фундаментального покажчика, що виходить з 1973 р. «Украинская ССР в братской семье советских народов», створюються ретроспективні посібники із соціально-політичних аспектів та присвячені ювілеям, збірники статей і матеріалів з різноманітної наукової тематики, науково-методичних питань організації бібліотечної діяльності. Підготовлено монографію з історії Бібліотеки.

Розвиток її та мережі бібліотек АН УРСР потребував удосконалення системи управління роботою установи й сукупним бібліотечним фондом АН. Вводиться система зведених планів та нормування праці. Відділ бібліотечного знавства і науково-організаційний зливаються в науково-методичний, запроваджується система підвищення кваліфікації кадрів.

Остаточо сформувалися основні напрями: науково-дослідницький у галузі бібліотекознавства, бібліографії, книгознавства, підготовка поточних та ретроспективних бібліографічних посібників, публікацій і розкриття фондів, науково-методична робота, спрямована на вдосконалення бібліотечно-бібліографічного обслуговування читачів, запровадження НОТ та передової технології, методична допомога бібліотекам наукових установ, розвиток централізації в академічній мережі бібліотек, зведення планування науково-дослідницької, науково-методичної і інформаційно-бібліографічної роботи бібліотек мережі АН УРСР. Найважливіші поточні інформаційно-бібліографічні покажчики: «Украинская ССР в братской семье советских народов», бібліографії вчених, науково-бібліографічні посібники з різних галузей знань. Розгортається наукова діяльність, створюються фундаментальні праці, пов'язані з розкриттям та аналізом фондів, досліджуються каталоги й рідкісні фонди (стародруки, рукописи, графіка, музичні видання тощо), публікуються документи та матеріали спеціалізованих підрозділів, співробітники

бібліотеки дедалі активніше включаються у фундаментальні розробки України й СРСР з питань історії книги, друку, видавничого руху, в підготовку УРЕ тощо.

Важливе значення для розвитку координації діяльності академічних бібліотек СРСР мала постійна участь у нарадах директорів бібліотек АН СРСР та АН союзних республік; конференціях наукових бібліотек, тематичних науково-практичних конференціях за профілем діяльності, семінарах молодих учених.

Упорядковується обслуговування іногородніх абонентів, створюється «Положення про єдину загальносоюзну систему МБА в СРСР» (близько 1, 5 колективних абонентів МБА - переважно бібліотеки НДІ різних відомств). Відкрито МБА за замовленнями АН УРСР, який включає й ксерокопії.

Джерела вітчизняного комплектування в той період: два обов'язкових безкоштовних примірники (ОБП) УРСР безпосередньо з друкарень республіки (один - для архівного фонду видань); обов'язковий платний примірник (ОПП) творів друку України; ОПП видань СРСР російською та іноземними мовами, що надходять з Центрального колектора наукових бібліотек (Москва); два ОБП авторефераторів СРСР; один ОБП авторефераторів УРСР для наукових установ та вузів; ОП дисертацій, захист котрих відбувся на території України. Система ОП забезпечує понад 60% від загальної кількості літератури; передплата - 22%, обмін і дар - 3-4%.

Пропаганда фондів спрямовується на суттєве розширення тематичних виставок, розкриття досягнень української науки та техніки.

Запроваджуються принципи спеціалізованого і координованого обслуговування читачів, основна увага переноситься на обслуговування вчених та наукових колективів АН та інших наукових установ, спеціалістів народного господарства й представників галузі культури.

Перерозподіл фондів визначає і згортання обслуговування літературою вузкопрофільного змісту з питань сільського та лісового господарств, медицини, охорони здоров'я, матеріалами патентної і нормативно-технічної літератури, дитячої книжки й деякими типами навчальних видань. Змінюється й склад читачів: переважають спеціалісти з технічних та природничих напрямів науки.

IX. 1986-1991

Період другої пол. 80 - поч. 90-х років розпочинає нову парадигму в історії України та її бібліотечній справі. Його можна вважати історично перехідним до суспільства, коли руйнується стара соціальна система та закладаються підвалини нового суспільно-політичного ладу. Він супроводжується докорінними змінами в усіх процесах державного політичного і соціально-економічного устрою держави й, відповідно, бібліотечного руху в Україні, спричинених оголошенням XXVII з'їздом КПРС та пленумами ЦК КПРС 1986-1987 рр. курсом на перебудову.

У другий пол. 80-х років спостерігається вона і в бібліотечній справі, що збігається із загально-політичною реформою в СРСР та Україні. Бібліотека ліквідує практику обмеження доступу до інформації, розкриває фонди спеціального зберігання, розширює міжнародні контакти (стає членом ІФЛА), активізує фонд видань з історії національної культури, відроджує питання Українського бібліографічного репертуару, національної бібліографії, рукописної і бібліографічної україніки, використання рідкісних та цінних фондів українозначої літератури й рукописів, на новий рівень піднімається інформаційно-масова робота.

На 80-ті роки припадають перші розробки шляхів автоматизації бібліотечних процесів: започатковується науковий напрям, пов'язаний з розробкою проблем оптимізації праці Бібліотеки в умовах АСНТІ, вдосконалення системи бібліотечно-бібліографічного обслуговування в умовах автоматизації, управління бібліотечними фондами та створення новітніх інформаційно-бібліотечних технологій, технічного обладнання бібліотек засобами механізації й автоматизації, побудова концепції АСНТІ. В середині 1986 р. відкривається відділ автоматизації інформаційно-бібліотечних процесів, прискорюється зведення нової споруди ЦНБ, куди вона переїжджає в 1989 р.

Упродовж 1986-1988 рр. помітна динаміка в обліку та опрацюванні величезного, понад трьохмільйонного масиву історико-культурних фондів, законсервованих у філії на Подолі, обмінно-резервному та рукописному фондах, переобліковуються підручні фонди структурних підрозділів, відокремлюються дублетні та непрофільні видання.

У 1988 р. Центральній науковій бібліотеці присвоєно ім'я її засновника, академіка В. І. Вернадського, в 1989 р. вона отримує статус позакатегорійної бібліотеки з універсальним за складом фондом вітчизняних та зарубіжних видань, державного книгосховища друку Української РСР, республіканського депозитарію ООН, вітчизняних газет і літератури з природничої тематики, складової частини загальносоюзної та республіканської системи НТУ II категорії з проблем бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, бібліотечно-інформаційного забезпечення наукових досліджень і розробок, координаційно-методичного центру для бібліотек НДУ АН УРСР, що супроводжується відповідною розробкою основних завдань, структури й функцій.

У перелік головних завдань Бібліотеки, поряд із традиційними, входить розробка нових інформаційних технологій, створення автоматизованого банку даних із системою ЕК, інтелектуальної БД, фактографічними та оглядово-аналітичними БД з науки і техніки для прийняття управлінських рішень; повнотекстові БД.

Переїзд 1989 р. ЦНБ у нове приміщення, сприятливі умови для розміщення фондів та каталогів, можливість оптимізувати організацію фондів, їх опрацювання і використання, розгортання взаємопов'язаного комплексу читальних залів, запровадження сучасного обладнання, автоматизації та механізації бібліотечно-інформаційних процесів уперше в історії Бібліотеки дає змогу налагодити органічно з'єднану систему бібліотечної діяльності в сукупності всіх її функцій комплектування, опрацювання, зберігання, обслуговування та інформування.

Змінюється структура системи обслуговування, створюються два відділи обслуговування літературою природничого і технічного профілю та обслуговування літературою гуманітарного профілю. В кожному з них відкриті комплекси галузевого профілю. Відкрито 13 читальних залів, у тому числі спеціалізовані: зарубіжної україніки, матеріалів оперативної інформації, джерел на мікроносіях та ін. Розпочато роботу з обмінно-резервними фондами й фондом концентрації для розвантаження та включення в основний фонд літератури, раніше не актуальної.

Розробляється нова концепція розвитку бібліотечної справи, що ґрунту-

ється на уявленні про бібліотеку як невід'ємну частину інформаційної структури суспільства, документного, комунікативного і соціально-культурного центру, який сприяє розвитку суспільних, природничих та технічних наук, максимально повному задоволенню інформаційних потреб учених і спеціалістів, удосконаленню системи формування та забезпечення збереженості фондів, створення інформаційно-бібліографічного банку даних. У практику життя Бібліотеки запроваджується щорічне проведення наукових і науково-практичних конференцій з актуальних питань бібліотечної справи та сучасних технологій.

Надзвичайно активізується наукова діяльність ЦНБ, яка зосереджується на всебічному розкритті фондів через новітні й традиційні технології, з позиції відкритого доступу до інформації. Науково-інформаційний напрям, пов'язаний з розробкою процесів автоматизації бібліотечної справи й управління, формуванням бібліографічних та документних інформаційних ресурсів оголошується пріоритетним. Це стимулює розробку нових методів і структури опрацювання загальних та спеціалізованих фондів і їх відображення в системі каталогів.

Дедалі більша увага зосереджується на вивченні питань функціонування мережі бібліотек НДІ, їх централізації, на вдосконаленні діяльності. Новий зміст науково-координаційної роботи в УРСР виявляється в проведенні міжвідомчих науково-дослідних програм: «Документальна пам'ять України», «Інформатизація бібліотек України», «Оптимізація бібліотечно-інформаційних ресурсів України», «Проблема збереженості бібліотечних фондів» тощо. ЦНБ щорічно готує збірники наукових праць за основними напрямками діяльності, монографії, матеріали наукових конференцій, публікує велику кількість наукових статей у всесоюзних та українських журналах.

Хоча бібліографічна діяльність концентрується на щорічниках і щоквартальниках попередніх часів: «Філологічні науки на Україні», «Інформаційний показник бібліографічних робіт», виконаних бібліотеками та науковими установами АН УРСР», «Розвиток паливно-енергетичного комплексу Української РСР», «Охорона природи та раціональне використання природних ресурсів Української РСР», «Зарубіжні періодичні видання, що замов-

ляються бібліотеками НДІ АН УРСР...» та ін. - розширюється коло ретроспективних показників, призначених для розкриття неактуальних в попередні часи фондів. Створюються нові показники з питань інформаційної діяльності книгозбірень, що має велике значення для перебудови НДІ АН УРСР.

Нового змісту в умовах можливостей нового будинку та гласності набуває й інформаційно-масова робота. Відкривається спеціалізований відділ, різко зростає значення експонування фондів, проведення масових заходів у системі читацьких, виставкових залів та конференц-залу, рекламної діяльності та пропаганди пріоритетних напрямів бібліотечної справи, розвитку науки та суспільства. Суттєво розвивається поліграфічна база Бібліотеки, її видавничі потужності.

Зміцнюються й міжнародні міжбібліотечні та наукові зв'язки, починається обмін спеціалістами з капіталістичними країнами. Бібліотека перетворюється в український республіканський центр МБА в галузі суспільних наук.

X. 1992-1995

1992 р. - новий період у житті України як незалежної держави. З розпаду СРСР розпочинається історичний етап, коли бібліотечна справа України звільняється від ідеологічних стереотипів і політичних домінант. Бібліотека переглядає основи діяльності, реорганізує систему комплектування фондів, формування документних ресурсів, науково-бібліографічну, інформаційну, науково-видавничу діяльність.

У результаті всебічного розвитку своїх функцій Бібліотека підійшла до якісно нового етапу свого існування - реорганізації в бібліотечно-інформаційний, науково-дослідний та культурно-просвітницький комплекс, що забезпечує максимально повне формування, збереженість та використання друкованої продукції і рукописної спадщини України й світового інформаційного потенціалу для соціального, політичного і духовного прогресу держави. Бібліотека набуває самостійності в організації, формуванні власної діяльності, у вирішенні питань вибору форм структури, контрактних форм оплати праці, спільної діяльності з іншими установами та підприємствами, встановлення прямих науково-технічних зв'язків та ін. ЦНБ започатковує свій періодичний орган - журнал «Бібліо-

течний вісник» (з 1993), який має всеукраїнське значення.

Бібліотека розвиває бібліотечно-бібліографічні й науково-інформаційні функції, включається до світових документних та інформаційно-комунікаційних систем, до Інтернет, видозмінює науково-дослідницьку та методичну роботу, стає науковим лідером у бібліотечній справі держави. Органічне поєднання функцій кумуляції, зберігання та залучення до суспільного обігу як традиційної документної спадщини України й видавничої продукції, так і нових форм та видів носіїв інформації викликає необхідність оптимізації нових завдань Бібліотеки й форм, змісту і методів її діяльності, впровадження нової комплексної структури установи та її подальшого вдосконалення. Протягом 1993-1994 рр. створюються п'ять науково-дослідних інститутів (бібліотекознавства, української книги, рукопису, архівознавства, біографічних досліджень), чотири центри (консервації і реставрації, бібліотечно-інформаційних технологій, культурно-просвітницький, редакційно-видавничий) тощо.

XI. 1996-1998

Визначною подією в історії Бібліотеки ознаменований 1996 р., коли Указом Президента України Леоніда Кучми від 5 квітня 1996 р. вона отримує статус національної і, за витоками свого існування, згідно з 1918 р., повертає свою назву, але вже з ім'ям її фундатора: «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського».

У розвиток її національних функцій у Бібліотеці створюється Фонд Президентів України, де збираються та запроваджуються в науковий і культурний обіг документні матеріали, що відображають політичну й державну діяльність, життя президентів України. Розгортається комплексна, аналітична, прогностично-консультаційна система для інформаційного забезпечення органів вищої влади через спеціальну структуру інформаційно-аналітичного забезпечення (СІАЗ).

На порозі третього тисячоліття Бібліотека, з огляду на попередні здобутки, у новій суспільно-політичній ситуації вступає в новий світовий інформаційний простір та будує нові принципи своєї діяльності в умовах незалежної України, орієнтуючися на формування національного інформаційного ресурсу та організації його всебічного

використання, з колосальним за своїм науковим і культурним потенціалом універсальним фондом, сучасною документною та інформаційною базою, міцним фаховим науковим колективом.